e-ISSN 3060-5059
DOI: 10.67227

IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 11

2026

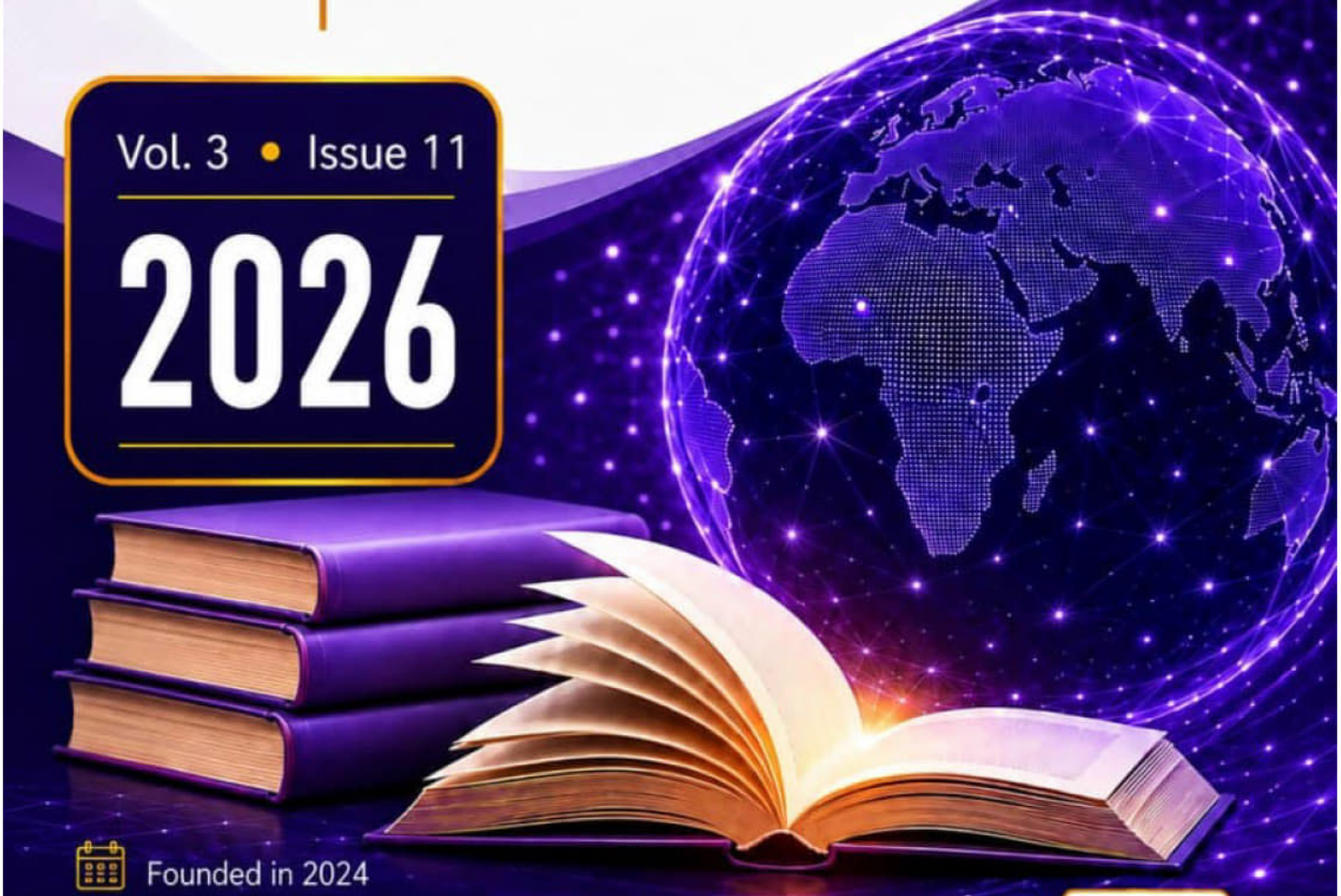

Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

ISSN 3060-5059 (Online)
Article / Original paper https://doi.org/10.67227/3rhrxm78

INGLIZ TILIDAGI HISSIYOTGA OID FRAZEOLOGIZMLARNING O‘ZBEK TILIGA TARJIMASIDA MA’NO VA OBRAZNING SAQLANISHI

Pulatova Ziyoda Abdumalikovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, dotsent, (PhD).
e-mail: ziyodapolatova9@gmail.com **ORCID**: https://orcid.org/0000-0002-6880-5767

Annotatsiya.

Maqolada ingliz tilidagi hissiyotga oid frazeologizmlarning o‘zbek tiliga tarjimasida ma’no va obrazning saqlanishi tahlil qilinadi. *Be on cloud nine*, *down in the dumps* va *see red* iboralarining frazeologik hamda tavsifiy tarjima variantlari kontekstga asoslangan qiyosiy tarjima tahlili metodi yordamida o‘rganildi. Variantlar hissiyot turi va darajasi, obrazning saqlanishi yoki almashishi hamda uslubiy moslik mezonlari bo‘yicha baholandi. Tahlil “boshi ko‘kka yetdi” variantida quvonchni balandlik orqali ifodalash, “kayfiyati tushib yurdi” variantida tushkun holatning davomiyligi, “jahli chiqib ketdi” variantida esa g‘azabning keskin yuzaga kelishi aks etishini ko‘rsatdi. Tavsifiy variantlar hissiy holatni bevosita ifodalaydi. Tarjima usulini tanlash iboraning muayyan kontekstdagi vazifasi va matn ohangiga bog‘liq.

Kalit so‘zlar: hissiyotga oid frazeologizmlar, ingliz tili, o‘zbek tili, frazeologik muqobil, obrazlilik, tavsifiy tarjima, uslubiy moslik.

СОХРАНЕНИЕ ЗНАЧЕНИЯ И ОБРАЗНОСТИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ АНГЛИЙСКИХ ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ НА УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК

Пулатова Зиёда Абдумаликовна
Ташкентский государственный экономический университет, доцент, (PhD).

Аннотация.

В статье анализируется сохранение значения и образности при переводе английских фразеологизмов, выражающих эмоции, на узбекский язык. Фразеологические и описательные варианты перевода выражений *be on cloud nine*, *down in the dumps* и *see red* исследованы с помощью метода контекстуального сравнительно-переводческого анализа. Варианты перевода оценивались по таким критериям, как тип и интенсивность эмоции, сохранение или замена образа, а также стилистическое соответствие. Анализ показал, что в варианте «boshi ko‘kka yetdi» радость выражается через образ высоты, в варианте «kayfiyati tushib yurdi» отражается продолжительность подавленного состояния, а в варианте «jahli chiqib ketdi» — резкое возникновение гнева. Описательные варианты непосредственно передают эмоциональное состояние. Выбор способа перевода зависит от функции фразеологизма в конкретном контексте и тональности текста.

Ключевые слова: эмоциональные фразеологизмы, английский язык, узбекский язык, фразеологический эквивалент, образность, описательный перевод, стилистическое соответствие.

PRESERVATION OF MEANING AND IMAGERY IN THE TRANSLATION OF ENGLISH EMOTION-RELATED PHRASEOLOGICAL UNITS INTO UZBEK

Pulatova Ziyoda Abdumalikovna
Tashkent State University of Economics, Associate Professor, (PhD).

Abstract.

This article analyzes the preservation of meaning and imagery in the translation of English emotion-related phraseological units into Uzbek. Phraseological and descriptive translation variants of the expressions *be on cloud nine*, *down in the dumps*, and *see red* were examined using a context-based comparative translation analysis method. The translation variants were evaluated according to the type and intensity of emotion, the preservation or substitution of imagery, and stylistic appropriateness. The analysis revealed that the expression *boshi ko‘kka yetdi* conveys joy through the imagery of height, *kayfiyati tushib yurdi* reflects the duration of a depressed emotional state, and *jahli chiqib ketdi* conveys the sudden onset of anger. Descriptive translation variants express emotional states directly. The choice of translation method depends on the function of the phraseological unit in a particular context and the tone of the text.

Keywords: emotion-related phraseological units, English language, Uzbek language, phraseological equivalent, imagery, descriptive translation, stylistic appropriateness.

ISSN 3060-5059 (Online)

Kirish. Ingliz tilidagi hissiyotga oid frazeologizmlar so‘zlovchi yoki personajning ruhiy holatini obrazli ifodalaydi. Masalan, *on cloud nine* iborasi kuchli quvonchni, *down in the dumps* tushkun kayfiyatni, *see red* esa qattiq g‘azablanishni anglatadi [4]. Bunday iboralar hissiyotning turi bilan birga uning darajasi va nutqning uslubiy ohangini ham ifodalashi mumkin. Ayniqsa, badiiy dialogda frazeologizmning tanlanishi o‘quvchining personaj ruhiy holatini qanday idrok etishiga ta’sir qiladi. Ushbu birliklarni o‘zbek tiliga tarjima qilishda asosiy muammo hissiy mazmun va obrazlilikni bir vaqtning o‘zida saqlash bilan bog‘liq. Masalan, *on cloud nine* iborasini “boshi ko‘kka yetmoq” shaklida tarjima qilish orqali kuchli quvonch va uni balandlik orqali ifodalash xususiyati saqlanadi. *Down in the dumps* iborasiga mos “ruhi tushmoq” varianti tushkunlikni boshqa obraz orqali ifodalaydi. *See red* iborasini “ko‘zi qonga to‘lmoq” shaklida berish ko‘rish bilan bog‘liq obrazlilikni saqlashi mumkin, “qattiq g‘azablanmoq” varianti esa hissiy holat va uning darajasini bevosita ifodalaydi. Ushbu variantlarning muvofiqligi ibora qo‘llanilgan vaziyat, nutq uslubi va hissiyotning kuchiga bog‘liq.Maqolaning maqsadi ingliz tilidagi hissiyotga oid frazeologizmlarni o‘zbek tiliga tarjima qilishda ularning ma’nosi, hissiy ta’siri va obrazliligini saqlash imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Shu maqsadda *on cloud nine*, *down in the dumps* va *see red* iboralarining o‘zbekcha tarjima variantlari hissiyotning turi va darajasi, obrazning saqlanishi yoki almashishi hamda uslubiy moslik mezonlari asosida qiyoslanadi. Tahlilda obraz jihatidan yaqin frazeologik muqobilni tanlash, hissiy mazmunni boshqa obraz orqali ifodalash va ibora ma’nosini tavsifiy tarjima orqali yetkazish usullari ko‘rib chiqiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Hissiyotga oid frazeologizmlarni tarjima qilishda iboraning umumiy ma’nosi, obrazli asosi va nutqdagi vazifasi o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilinadi. M. Beyker *In Other Words: A Coursebook on Translation* asarida frazeologik birliklarni tarjima qilish usullari qatorida ma’nosi va shakli o‘xshash iborani qo‘llash, ma’nosi o‘xshash, shakli esa farqli bo‘lgan iborani tanlash hamda mazmunni erkin birikma orqali ifodalashni ko‘rsatadi [1]. Mazkur tasnif inglizcha ibora uchun bir nechta o‘zbekcha variant mavjud bo‘lganda ularni qiyoslash imkonini beradi. Masalan, *see red* iborasining “qattiq g‘azablanmoq” shaklidagi tarjimasi hissiyotning turi va darajasini bevosita ifodalaydi. Obrazli muqobil tanlanganda esa g‘azab darajasi bilan bir qatorda iboraning dialog yoki hikoya ohangiga mosligi ham hisobga olinadi.

D. Dobrovol’skij va E. Piirainen frazeologizmlarning obrazli tarkibiy qismini o‘rganishda konseptual metafora bilan bir qatorda iboraning til jamoasida shakllangan ma’nosi va madaniy bilimlar bilan aloqasiga e’tibor qaratadilar [2]. Bu yondashuv tarjimada umumiy metaforik tasavvurning qay darajada saqlanishini aniqlashga yordam beradi. Masalan, *on cloud nine* va “boshi ko‘kka yetmoq” iboralarida kuchli quvonch balandlik orqali ifodalanadi. Inglizcha birlikda bulut obrazi, o‘zbekcha birlikda esa boshning ko‘kka yetishi tasvirlanadi. Ushbu juftlikda quvonchni balandlik bilan bog‘lash xususiyati saqlanadi, uning muayyan tasviri esa almashadi.

Sh. Rahmatullayevning *O‘zbek tilining izohli frazeologik lug‘ati* o‘zbekcha iboralarning ma’nosi, variantlari va qo‘llanishiga oid misollarni o‘rganish uchun leksikografik manba hisoblanadi [3]. *Cambridge Dictionary* lug‘atida *be on cloud nine* iborasi nihoyatda xursand va hayajonlangan holatni, *down in the dumps* tushkun kayfiyatni, *see red* esa qattiq g‘azablanishni ifodalashi ko‘rsatilgan [4]. Ushbu izohlar o‘zbekcha muqobillarni tanlashda hissiyotning darajasi va holatning xususiyatini hisobga olishga yordam beradi. Masalan, *down in the dumps* iborasining “kayfiyati tushib yurmoq” shaklidagi tarjimasi davom etayotgan holatni, “ruhi tushib ketdi” varianti esa muayyan voqeadan keyingi kayfiyat o‘zgarishini ifodalashga mos kelishi mumkin.

A. Jabbarovaning ingliz va o‘zbek tillarida inson hissiyotlarini tavsiflovchi frazeologik birliklarga bag‘ishlangan maqolasida tanlangan uchala ibora ham uchraydi. Muallif *on cloud nine* iborasini “qo‘liga qanot bitmoq”, *down in the dumps* iborasini “yuragi ezilmoq”, *see red* iborasini esa “ko‘zi qonga to‘lmoq” iborasi bilan qiyoslaydi [5]. Ushbu juftliklar hissiyot ifodasidagi obrazli yaqinlikni muhokama qilish uchun asos yaratadi. Masalan, *down in the dumps* iborasi umumiy tushkun kayfiyatni ifodalashi mumkin, “yuragi ezilmoq” iborasi esa gap mazmuniga qarab chuqur qayg‘u yoki iztirobni anglatadi. Muqobilning tarjimaga mosligi hissiyotning qaysi turi, qanday darajada va qanday vaziyatda ifodalanganligiga bog‘liq.

Ko‘rib chiqilgan adabiyotlar asosida tarjima variantlari to‘rtta mezon bo‘yicha baholandi: hissiyotning turi, uning darajasi, obrazning saqlanishi yoki almashishi hamda uslubiy moslik. Mazkur mezonlar har bir variantning qaysi nutqiy vaziyatda asl iboraning hissiy mazmunini aniqroq yetkazishini aniqlash uchun qo‘llanildi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda **kontekstga asoslangan qiyosiy tarjima tahlili** metodi qo‘llanildi. Tahlil materiali sifatida uch xil hissiy holatni ifodalovchi *be on cloud nine* (kuchli quvonch), *down in the dumps* (tushkun kayfiyat) va *see red* (qattiq g‘azablanish) frazeologizmlari tanlandi. Har bir iboraning lug‘aviy ma’nosi va qo‘llanish xususiyatlari *Cambridge Dictionary* lug‘atidagi izohlar hamda misollar asosida aniqlandi [4]. O‘zbekcha tarjima variantlarini shakllantirishda Sh. Rahmatullayevning frazeologik lug‘ati va A. Jabbarovaning qiyosiy tadqiqotidan foydalanildi [3, 5].

Tahlil birligi sifatida ibora qatnashgan inglizcha gap va uning o‘zbekcha tarjima variantlari olindi. Dastlab inglizcha gapda hissiyotni yuzaga keltirgan vaziyat, hissiyotning kuchi va ifoda ohangi aniqlandi. So‘ngra har bir gap uchun o‘zbekcha frazeologik muqobil hamda ma’noni bevosita ifodalovchi tarjima varianti shakllantirildi. Qo‘shimcha frazeologik muqobillar ham ayni gap doirasida qiyoslandi.

Tahlil mezoni	**Baholashda e’tibor beriladigan jihat**
Hissiyot turi	Tarjima asliyatdagi quvonch, tushkunlik yoki g‘azabni qay darajada aniq ifodalaydi?
Hissiyot darajasi	Tarjimada hissiyotning kuchi saqlanadimi, pasayadimi yoki ortadimi?
Obrazlilik	Asliyatdagi aniq tasvir, umumiy obrazli asos, boshqa obraz yoki ma’noning bevosita ifodalanishi kuzatiladimi?
Uslubiy moslik	Tarjima variantining ohangi va ifoda shakli ayni nutqiy vaziyatga qanchalik mos

	keladi?

Qiyoslashda M. Beyker tavsiflagan frazeologik va tavsifiy tarjima usullariga tayanildi [1]. Masalan, *be on cloud nine* iborasining “boshi ko‘kka yetdi” va “juda xursand bo‘ldi” variantlari bir gap doirasida taqqoslanib, quvonch darajasining balandlik obrazi va bevosita ifoda orqali qanday ifodalanishi ko‘rib chiqildi. Natijalar sifat jihatidan izohlandi va har bir variantning muvofiqligi u qo‘llangan nutqiy vaziyat asosida baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Be on cloud nine, *down in the dumps* va *see red* frazeologizmlarining o‘zbekcha tarjima variantlari hissiyotning turi va darajasi, obrazlilik hamda uslubiy moslik mezonlari asosida qiyoslandi. Inglizcha birliklarning ma’nosini aniqlashda *Cambridge Dictionary* izohlariga [4], tarjima usullarini tavsiflashda esa M. Beyker tasnifiga [1] tayanildi. Quyidagi inglizcha gaplar tahlil uchun tuzilgan bo‘lib, o‘zbekcha variantlar har bir iboraning muayyan vaziyatda qanday tarjima qilinishi mumkinligini ko‘rsatadi.

1. *Be on cloud nine* iborasida quvonch va balandlik obrazi

Asliyat. *When she heard that she had won the scholarship, she was on cloud nine.*

Frazeologik tarjima. U stipendiyani qo‘lga kiritganini eshitib, boshi ko‘kka yetdi.

Tavsifiy tarjima. U stipendiyani qo‘lga kiritganini eshitib, nihoyatda xursand bo‘ldi.

Inglizcha gapda stipendiya haqidagi xabar kuchli quvonchni yuzaga keltirgan. “Boshi ko‘kka yetdi” varianti quvonchning yuqori darajasini ifodalaydi va uning balandlik bilan bog‘liq obrazini saqlaydi. Inglizcha iborada bulut obrazi, o‘zbekcha iborada esa boshning ko‘kka yetishi tasvirlanadi. Muayyan tasvir o‘zgargan bo‘lsa-da, uning asosidagi metaforik bog‘lanish saqlangan. “Nihoyatda xursand bo‘ldi” variantida hissiyotning kuchi “nihoyatda” so‘zi orqali ifodalanadi. Birinchi variant jonli hikoya yoki suhbat ohangiga mos keladi, ikkinchisi esa xolisroq bayonda quvonch darajasini aniq ifodalaydi.

2. *Down in the dumps* iborasida davomli tushkun kayfiyat

Asliyat. *He had been down in the dumps for several days after his team lost the final.*

Frazeologik tarjima. Jamoasi finalda yutqazganidan keyin u bir necha kun kayfiyati tushib yurdi.

Tavsifiy tarjima. Jamoasi finalda yutqazganidan keyin u bir necha kun tushkun kayfiyatda yurdi.

Ushbu gapda *for several days* birikmasi tushkun kayfiyatning bir necha kun davom etganini ko‘rsatadi. “Kayfiyati tushib yurdi” variantida *down* komponentiga mos pasayish tasavvuri “tushib” fe’li orqali, holatning davomiyligi esa “bir necha kun” birikmasi va “yurdi” fe’li orqali ifodalanadi. “Tushkun kayfiyatda yurdi” varianti hissiy holat va uning davomiyligini bevosita ifodalaydi.

A. Jabbarova ushbu inglizcha iborani “yuragi ezilmoq” iborasi bilan ham qiyoslaydi [5]. Mazkur gapda “yuragi ezilib yurdi” shakli mag‘lubiyatning personajga ta’sirini kuchaytirib, uning holatini chuqur iztirob sifatida talqin qilishga olib kelishi mumkin. Personajning bir necha kun davom etgan tushkun kayfiyati tasvirlangan ushbu vaziyatda “kayfiyati tushib yurdi” varianti mazmun va ohang jihatidan mos keladi.

3. *See red* iborasida g‘azabning kuchi va obrazliligi

Asliyat. *She saw red when she found out that he had lied to her again.*

Frazeologik tarjima. U yana aldanganini bilib, jahli chiqib ketdi.

Tavsifiy tarjima. U yana aldanganini bilib, qattiq g‘azablandi.

See red iborasi bu gapda yolg‘on fosh bo‘lgan paytdagi kuchli g‘azabni anglatadi. “Jahli chiqib ketdi” birikmasi so‘zlashuv ohangiga mos bo‘lib, “chiqib ketdi” shakli hissiyotning keskin yuzaga kelishini ifodalaydi. “Qattiq g‘azablandi” variantida hissiyotning yuqori darajasi “qattiq” so‘zi orqali ifodalanadi. Har ikkala variant ham g‘azab hissini ifodalaydi, biroq inglizcha iboraning rang va ko‘rish bilan bog‘liq tasviri o‘zgaradi.

A. Jabbarova keltirgan “ko‘zi qonga to‘lmoq” muqobilida ko‘rish bilan bog‘liq obraz saqlanib, qizil rang tasviri qon obrazi orqali ifodalanadi [5]. Bu variant g‘azabning tashqi belgilarini bo‘rttirib tasvirlovchi badiiy kontekstga mos kelishi mumkin. Berilgan gapda “jahli chiqib ketdi” varianti g‘azabning keskin yuzaga kelishini so‘zlashuv ohangida, “qattiq g‘azablandi” varianti esa uning darajasini xolis bayonda ifodalaydi.

Umumlashtirilgan natijalar

Inglizcha ibora	**Kontekstga mos variant**	**Saqlangan jihat**	**Obrazdagi o‘zgarish**
Be on cloud nine	Boshi ko‘kka yetdi	Kuchli quvonch va balandlik tasavvuri	Bulut tasviri o‘rnida boshning ko‘kka yetishi tasvirlangan.
Down in the dumps	Kayfiyati tushib yurdi	Tushkun kayfiyat va uning davomiyligi	Pasayish tasavvuri «tushib» fe’li orqali berilgan.
See red	Jahli chiqib ketdi	G‘azabning keskin yuzaga kelishi va so‘zlashuv ohangi	Rang va ko‘rish obrazi g‘azabning yuzaga chiqishi tasviri bilan almashgan.

Tahlil qilingan misollarda frazeologik tarjima asl iboraning umumiy obrazli asosini saqlash yoki hissiyotni o‘zbek tiliga xos boshqa obraz orqali ifodalash imkonini berdi. Tavsifiy tarjimada hissiyotning turi va darajasi “nihoyatda xursand”, “tushkun kayfiyatda” hamda “qattiq g‘azablandi” kabi ifodalar orqali aniq ifodalandi. Ushbu uchta misolda tarjima tanlovini belgilovchi jihatlar quvonchning kuchi, tushkun kayfiyatning davomiyligi va g‘azabning keskin yuzaga kelishidan iborat bo‘ldi. Frazeologik muqobilning mosligi shu jihatlardan qaysi biri gapda ustuvor ekanligiga hamda matnning uslubiy ohangiga bog‘liq.

XULOSA

ISSN 3060-5059 (Online)

Ingliz tilidagi *be on cloud nine*, *down in the dumps* va *see red* frazeologizmlarining o‘zbekcha tarjima variantlarini qiyoslash shuni ko‘rsatdiki, tarjimaning muvofiqligi hissiyotning turi va darajasi, obrazning ifodalanishi hamda iboraning kontekstdagi uslubiy ohangiga bog‘liq. *Be on cloud nine* iborasining “boshi ko‘kka yetdi” shaklidagi tarjimasi kuchli quvonchni balandlik orqali ifodalash xususiyatini saqlaydi. *Down in the dumps* iborasiga muqobil sifatida qo‘llanilgan “kayfiyati tushib yurdi” birikmasi tahlil qilingan gapda tushkun kayfiyatning davomiyligini va pasayish tasavvurini ifodalaydi. *See red* iborasining “jahli chiqib ketdi” shaklidagi tarjimasida esa rang va ko‘rish bilan bog‘liq tasvir g‘azabning keskin yuzaga kelishini ifodalovchi obraz bilan almashadi.

Tahlil qilingan misollarda frazeologik muqobilni qo‘llash hissiy mazmunni obrazli va tabiiy ifodalash imkonini berdi. “Nihoyatda xursand bo‘ldi”, “tushkun kayfiyatda yurdi” va “qattiq g‘azablandi” kabi tavsifiy variantlar hissiyotning turi, darajasi yoki davomiyligini bevosita ifodaladi. Tarjima usulini tanlashda iboraning muayyan vaziyatdagi vazifasi asosiy mezon bo‘lib xizmat qiladi. Obrazlilik muhim bo‘lgan dialog va badiiy bayonda kontekstga mos frazeologik muqobil, hissiy holatni aniq ifodalash ustuvor bo‘lgan bayonda esa tavsifiy tarjima qo‘llanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. – 3rd ed. – Routledge, 2018. – DOI: 10.4324/9781315619187.
2. Dobrovol’skij D., Piirainen E. Cognitive Theory of Metaphor and Idiom Analysis // Jezikoslovlje. – 2005. – Vol. 6, No. 1. – P. 7–35. – URL: https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=21414.
3. Rahmatullayev Sh. O‘zbek tilining izohli frazeologik lug‘ati. – Toshkent: O‘qituvchi, 1978. – URL: https://openlibrary.org/works/OL38914561W.
4. Cambridge Dictionary. Elektron lug‘at. – URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/be-on-cloud-nine; https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/down-in-the-dumps; https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/see-red.
5. Jabbarova A. Ingliz va o‘zbek tillarida inson hissiyotlarini tavsiflovchi frazeologik birliklar // O‘zbekiston Milliy universiteti xabarlari. – 2024. – № 1/10. – B. 235–237. – URL: https://portfolio.afu.uz/storage/documents/i4sLyqLMKxEy7OLCQj75LStbDYXRJXo2sQ0hYHtn.pdf.